

STUDIE

OBRAZ ŽIVOTA PODDANÉHO NA KYSUCIACH V ZRKADLE ZÁZNAMOV MOBILNÉHO SÚDNEHO ORGÁNU FORUM VICECOMITIS V DRUHEJ POLOVICI 18. STOROČIA

MARIAN LIŠČÁK

Kysuce are the region, which in the past has passed a complex evolution. It was not always consistent ensemble, which is perceived today. The study provides information about the situation in Kysuce in the 18th century, the territorial division of their property in several feudal dominions, but also on the overall development of economic and social conditions during the 18th century. Shows significant changes that have brought to people life in Kysuce enlightened reforms of Maria Theresa and her son Joseph II. On the basis preserved archival documents from the judicial records mobile judicial authority called the Forum vicecomitis which have been preserved mostly in archival funds of manors, brings a perspective in terms of interpersonal relations in everyday life of the then population of Kysuce. Through the several examples presents of ordinary judicial matters which the lowest tier of judiciary has dealt with. Apart from partial approach judicial authority institution Forum vicecomitis are offered through its study cited texts and compact excursion into the history of everyday life in Kysuce in the 18th century.

Key words: Kysuce; Forum vicecomitis; 18th century; feudal estates; tribunal; Joseph II; Maria Theresa; serfdom; Wallachians.

Dnes vnímame región Kysuce, nachádzajúci sa v severozápadnej časti Slovenskej republiky, ako kompaktný lokálny celok, u ktorého by každý predpokladal veľmi dlhý historický vývoj. Toto je však veľmi klamné zdranie, ktoré je potrebné hneď v úvode tejto štúdie ozrejmiť. Kysuce ako kompaktný región sa začali spájať z pôvodne samostatných častí viacerých feudálnych panstiev pod vplyvom novozavedeného správneho členenia až v druhej polovici 19. storočia. Pôvodne však jednotlivé súčasti dnešného regiónu vykazovali značné odlišnosti. Už v časoch stredoveku táto oblasť spadala pod správu troch panstiev, a to konkrétne Starohradskeho, Strečnianskeho a Budatínskeho.¹ V období raného novoveku z hľadiska územného vlastníctva na dnešných Kysuciach začali prevažovať panstvá Strečno a Budatín. V období 17. storočia panstvo Strečno vlastnil rod uhorského palatína Františka Vešeléniho. Po odhalení sprisahania proti panovníkovi Leopoldovi I. boli jeho účastníci prenasledovaní a ich majetky boli zhabané v prospech cisárskej koruny. Panovník potom tieto územia rozdal svojim verným služobníkom. Počas tohto zložitého obdobia sa teda i majetky Františka Vešeléniho rozdelili medzi nových majiteľov. Časti pôvodného Strečnianskeho panstva získali rody Esterházyovcov² a Lövenburgovcov.³ Po vymretí Lövenburgovskej línie po meči sa sobášnou politikou s Lövenburgovou dcérou Annou Magitou táto časť pôvodného panstva Strečno dostala do rúk rodiny Windišgrácovcov. Deti nového majiteľa Fridricha

¹ BEŇKO, J.: *Osídlenie severného Slovenska*. Košice 1985, s. 26.

² KOČIŠOVÁ, A.: *Panstvo Bytča – Strečno (1536, 1582) 1595–1950. Inventár*. Bytča 1962, s. 1.

³ PALKOVIČ, S.: *Panstvo Teplička (1662) 1752–1912. Inventár*. Bytča 1962, s. 1.

Windišgráca si po jeho smrti panstvo v roku 1751 rozdelili na dve časti a z nich sa postupne vyprofilovali samostatné panstvá Teplička a Gbeľany.⁴ Okrem tohto všetkého sa už začiatkom 17. storočia v najzápadnejšej časti dnešných Kysúc podarilo majiteľom Bytčianskeho panstva z rodu Turzovcov založiť osadu Turzovka, v okolí ktorej sa začali utvárať i ďalšie obce. Bytčianske panstvo neskôr rovnako prešlo pod majetkovú držbu rodu Esterházyovcov.

Kysuce v 18. storočí

Oblasť dnešných Kysúc bola teda v období 18. storočia rozdelená medzi územie štyroch panstiev. Konkrétne teda Strečnianskeho, Bytčianskeho, Budatínskeho a Tepličianskeho. Jednotlivé časti tohto územia boli aj z hľadiska osídľovania, ale aj z hľadiska vytvárania obcí profilované samostatne, a preto boli medzi nimi značné odlišnosti, ktoré v určitej rovine pretrvávajú až do dnešných čias (jazykové odchýlky, mentalita ľudí, odlišnosť tradičných odevov atď.). Jednu základnú vec však mali takmer všetky kysucké obce zhodnú (pomimo dolnokysuckých obcí Budatínskeho panstva), a tou bolo osídlenie na valašskom práve. Osídľovací proces, rovnako ako následný proces vytvárania obcí na horných a východných Kysuciach prebiehal podobnou formou, a tým tieto obce získali v určitej rovine podobné črty. V počiatkoch 18. storočia si ešte mnohé obce na horných a východných Kysuciach udržiavali tradície súvisiace s valašským právom. V ich čele ešte stále stál valašský vojvoda, ktorý bol v nadriadenej pozícii voči obecným richtárom na území, ktoré pod neho spadalo. Obyvateľstvo sa rovnako ešte i v tomto období venovalo paseniu vysokohorského dobytku, i keď sa v tomto prípade dá hovoriť už o posledných dozvukoch takéhoto spôsobu obživy. Pôvodní valasi sa čoraz viac začínajú prispôsobovať pohodlnejšiemu životu dedinského obyvateľstva, začínajú sa vo väčšej miere so svojimi trvalými obydliami presúvať do intravilánu obcí a ich pôvodné obydliá v extraviláne začínajú čoraz viac nadobúdať sezónny charakter. Panstvá tomuto procesu napomáhajú zriaďovaním panských salašov, do ktorých prijímajú ovce od valašských osadníkov a zavádzajú profesionálne salašníctvo pod panskou správou. V prvých dekádach existujúca funkcia valašských vojvodov sa do polovice 18. storočia vytráca prakticky zo všetkých častí dnešných Kysúc a najvyššími správnymi úradníkmi s pomedzi obyvateľstva v jednotlivých obciach sa stavajú dedinskí richtári, ktorí dovtedy boli až na druhom mieste. Obyvateľstvo sa v čoraz väčšej miere venuje poľnohospodárskej činnosti a v tomto období sa začína vo veľkom rozvíjať až do dnešných čias dominujúci drevospracujúci priemysel. Už od prelomu 17. a 18. storočia sa v tejto súvislosti začína z hľadiska prepravy drevnej hmoty širšie rozvíjať aj pre Kysuce špecifická forma pltníctva. Kvôli nízkej hladine riek totiž nebolo možné do plti zviazané drevo zväzať okamžite, a tak sa drevo zväžalo len pri zvýšení hladiny riek⁵ počas jarného topenia snehu,⁶ prípadne pri výraznejších zrážkach. Týmto sa tu začala vytvárať špecifická forma splavovania, ktorú možno nazvať divokým pltníctvom s vlastnými prvkami a spôsobmi vykonávania, ale i zvykmi.⁷ Plte sa pri zvýšení hladiny riek strhávali na rozbúrenú vodu a takýmto nebezpečným spôsobom sa prepravovali až na požadované miesto, ktorým bolo zväčša blízke okolie Žiliny,

⁴ KOČIŠ, J.: *Žofia Bošňáková a Teplička nad Váhom*. Žilina 1996, s. 38.

⁵ „Brvenné drevá, které v Máji a v Juniusi z hori ku Rjece už skutečně vyvezené by boli, zavázani su Contratenti bez všetkého meškňjá hned do Plti richtovať a vázať a sice preto, aby čím skorej jak nahle by na hoňeně voda súca sa stala, vyhotovené plte na vážne brehy, budto na Žilinské alebo Chumecké skrz Contrakentov vyhnecté byť mohli.“ Štátny archív v Bytči (ďalej ŠABY), f. Panstvo v Tepličke (ďalej PT), k. 6, inv. č. 40.

⁶ „Wmesacy Maji kdjy obyčajne Jarna Woda bywa, šly sme na Skalite u Greguscha napominuti, zeby on teš jako jiny plti honil.“ ŠABY, f. Panstvo v Bytči a Strečne (ďalej PBS), k. 315–322, súdne záležitosti.

⁷ JEŘÁBEK, R.: *Karpatské vorařství v 19. století*. Praha 1961, s. 82–83.

naoľko sa tam nachádzali rozsiahle pltné zberné plochy. Stadiaľ sa už plte zväzali bezpečnejšie dolu Váhom k svojim novým majiteľom.

Najvýznamnejším zásahom do života bežného obyvateľstvo boli osvietenské reformy panovníkov Márie Terézie a jej syna Jozefa II. Tieto razantným spôsobom zmenili dovtedy zažitý stereotypy v životoch bežného obyvateľstva. Medzi najväčšie zmeny patrilo zavedenie celokrajinského urbára pre Uhorsko v roku 1767. Urbár mal zlepšiť postavenie poddaného obyvateľstva,⁸ zaviesť prehľad a poriadok do vlastníckych vzťahov pôdy a zvýšiť tak i príjmy do kráľovskej pokladnice. Okrem toho však v urbároch pre jednotlivé obce boli zaznamenané nariadenia o ich správe a chode, ktorými sa riadili až do polovice 19. storočia, dokonca v niektorých bodoch až do jeho konca.⁹ Pre obce na dnešných Kysuciach boli urbáre vydané v roku 1770,¹⁰ pričom zber údajov prebiehal podobne ako v iných častiach krajiny už od polovice šesťdesiatych rokov 18. storočia.¹¹ Jednou z najdôležitejších zmien v rámci urbára bolo zavedenie každoročnej voľby richtára, čím sa zrušila dovtedy platná funkcia dedičného richtárstva. Dedičný richtári mali pritom hlavne v oblasti značnej časti Kysúc dominantnú a ťažiskovú úlohu už pri zakladaní obcí ako lokátori. Boli teda akýmsi sceľujúcim článkom v obecnom živote a transformácia tejto inštitúcie znamenala značné zmeny v administratívnom chode obcí. Po novom sa richtári vyberali z troch kandidátov určených panstvom, čím si panstvo mohlo uprednostniť seba vyhovujúceho kandidáta. V otázkach obecnej rady (teda prisažných) a notárov však bola ponechaná voľba už len na dedine.¹² Väčšia fluktuácia na čelnom poste obcí nevyhnutne znamenala prenesenie väčšieho zaťaženia na post notárov, ktorí vo svojej funkcii zotrvali omnoho dlhšie obdobie. Medzi najdôležitejšie nariadenia urbára samozrejme patrilo zjednotenie pracovných povinností pre poddaných, ale svoj význam mala napríklad i kategorizácia pôdy. Je však treba povedať, že zavedenie urbára malo aj mnohé výrazné negatíva. Panstvá napríklad nútili svojich poddaných nahlasovať viac pôdy ako v skutočnosti vlastnili, aby tak zvýšili daňové i robotné povinnosti. Panstvá pristupovali za účelom budúceho profitu aj k zhabávaniu pôvodných poddanských majetkov (krčiem a mlynov), naoľko ich potom mohli prenajímať. Napriek tomu, že sa poddaní proti takémuto konaniu snažili brániť, málokedy sa im podarilo uspieť.¹³

⁸ Márii Terézii sú pripisované tieto slová: „Nič nechcem robiť proti zákonu, ľúbim národ, som mu vďakou zaviazaná. Ale ak chcú, aby som zostala kráľovnou, musím prisluhovať spravodlivosť rovnakou mierou chudobným i bohatým. Musím uspokojiť svoje svedomie. Nechcem, aby som pre pár magnátov a šľachticov prišla do večného zatratenia.“ ACSÁDY, I.: *Dejiny poddanstva v Uhorsku*. Bratislava 1955, s. 287.

⁹ Napríklad v otázkach každoročnej voľby richtárov a obecných prisažných.

¹⁰ ŠABY, f. PT, k. 1, inv. č. 1–2.

¹¹ ACSÁDY, I.: *Dejiny poddanstva v Uhorsku*. Bratislava 1955, s. 287.

¹² „Na Rychtarsky Urząd panstwy nech trzech z obzcy jmneju a predklada z ktery obecz jedneho pry pritomnosti panskeho Officira slobodne wywoly, Panstwy wsakniczmenej tak wiwoleneho skrzewa zle Skutky a Uzcziinyk muze zlozity ano trestaty na Myststo pak zlozenhzeo Rychtare predepsanym Spusobem ma se druhy ustanowity. Na proty tomu ale notariussa a Prysażnich sama obecz berz gruntowneho Pana Wedomy muze wywolyty, ano y propustity.“ ŠABY, f. PT, k. 1, inv. č. 1–2.

¹³ „Kdez pretkowe naši a stari Rodicowe od Počjatku Osadi Ošczadnice a Horelice pod panowany jeho Exelentii Pana Esterhaziho Slawnej tejto krajini Panu Palatinusa boli z jinisich krajyn wiwedeni a jakožo a ponewatcz zbraneho Minara ješčze w techdy nebolo, w tichto Čsasach ze by ludom služít mohel, nebo y welmi Mlin Potrebny bol tak sebe postawily Mlin Placzkow tak rečzeny kdez techdy any Pijowaru any Majeru Panskeho w Ošczadnicy postaweneho nebolo. Čo sa Oswiceneho Pana Grofa Erdudiho od welkomozneho Pana Prefectusa Stefana Malara do Cinsu wašeho sme priwedeni byly, kedz y wedla Listu od Slawneho Panstwa postawily sme druhy Mlyn, svojim nakladkom a už kdiž wozel jak od tech dwuch Mlinuw tak y od Zemy tej ku Mlinom Patricze kazdoroczne Slaw Panstwu platime 30 fl 26 l do Casi Panskej a tak od teho Gazdowe vo wšetkem spokojni pozustawaly aš do wězulejsiho času, jakowe Swojim Wczulejšim Časom ale newime z jakej pričini Slawne Panstwo Nam take Mliny na Stranku Pansku odebrat cheju a Naš Skasirowat kdez to nikdi zadni nebaci any neslichal ze by kedy tak Mliny Slawne Panstwu patrily. Jedine Našim pretkom Plačzkow tak rečzenim, jako y podhodnowernim Swedomim stari Lude zeznawaju, zjednej y druhej Osadi ze

Ďalšou veľkou zmenou pre poddané obyvateľstvo bolo vydanie tolerančného patentu Jozefom II. nariadením z 13. októbra 1781.¹⁴ Jeho širšie aplikovanie i na židovskú vieru v januári 1782 znamenalo zmeny i v iných sférach života ako len náboženských. Proces zmien zavŕšilo aplikovanie zrušenia nevoľníctva na uhorskú časť krajiny 22. augusta 1785.¹⁵ Okrem získania určitej právnej pozície tak poddaní už neboli pripútaní ani k svojej pôde a mohli sa slobodnejšie pohybovať. To sekundárne vyvolalo masívnejšie vystaňovalecké vlny obyvateľstva z menej úrodných oblastí, Kysuce nevynímajúc. Pod vplyvom týchto patentov však do oblasti dnešných Kysúc začali vo väčšej miere prenikať obyvatelia židovskej viery, hlavne z oblasti poľskej Haliče. Tí tu začali v čoraz väčšej miere vyvíjať podnikateľské aktivity, hlavne prostredníctvom prenájomu panských hospodárskych jednotiek typu krčiem, jatiek, obchodov a mlynov. Vďaka svojím zahraničným kontaktom prakticky ovládli trh s predajom cudzokrajných výrobkov.¹⁶ Postupne začali čoraz viac prenikať i do ťažiskovej obchodnej aktivity tejto oblasti, ktorou bol obchod s drevom.¹⁷ Na Kysuciach boli v tom čase židovské komunity zviazané s panstvom, na ktorom pôsobili. Celkovo sa na území vtedajších Kysúc vyprofilovali tri komunity, a to v Čadci, Starej Bystrici a Kysuckom Novom Meste. Z nich bola do roku 1800 početne najväčšia pravdepodobne komunita v Čadci, keďže si už na prelome 18. a 19. storočia dokázala v mestečku Čadca vybudovať vlastnú synagógu.

Forum vicecomitis

Ľudové pomenovanie tejto inštitúcie znelo „Slávna panská stolica“.¹⁸ Spadala do sústavy dobového stoličného súdnictva. Išlo v dnešnom ponímaní o akýsi súdny orgán prvej úrovne, ktorý riešil najmenej závažné súdne ponosy, prípadne prečiny obyvateľstva. Jej zriadenie spadalo medzi rozsiahlu súdnu reformu, ktorá bola zavedená v roku 1723.¹⁹ Pre značnú rozľahlosť Trenčianskej stolice, do ktorej vtedy územie dnešných Kysúc administratívne spadalo, mal tento orgán mobilný charakter. To znamená, že za riešením súdnych záležitostí cestoval priamo do určitých oblastí stolice, ktoré boli poddaným vopred ohlásené. Tam sa potom účastníci súdnych konaní museli v stanovenom termíne dostať a súd im v ich záležitosti mohol vydať platné rozhodnutie. Panstvo a hlavne obec, v ktorej sa táto udalosť uskutočnila, mala povinnosť hosťiť prítomné úradníctvo a šľachtu. Stolicu na tomto súde zastupoval podžupan, ktorý bol hlavným aktérom súdu. Prísediacimi mu potom boli stoličný slúžny z oblasti, v ktorej sa aktuálne súd konal, a zástupcovia miestneho panstva, prípadne panstiev okolitých (väčšinou právnici daných panstiev).

nebačezju čo y menej ze by byly kedy slichaly o tom od svojich pretkoch a starich Rodicoch ze by to Panske bolo, ale jedinhe Plačkowe jak Mliny tak y Zeme ku tim ze Mlinom pripadajice.“ ŠABY, f. PBS, k. 7–8, kriminálne procesy, dobrovoľné pokonania, exekúcie 1737–1847.

¹⁴ ŠKVARNA, D. et al.: *Lexikón slovenských dejín*. Bratislava 1997, s. 91.

¹⁵ Tamtiež, s. 92.

¹⁶ „*Ponimo hore jmenowanich Arendatorow a tich kterimy osobitne straniwa wšelijakeho Kupectwa prewacany Contracty učinene su, žadnemu jinemu s exotickimy wecamy kupectwo na Csattcy prewacaty slobodno nebude, a preto jestly by njekdo skrs Arendatorow pristihnuty bol, a to u Sl. Panstwa opomenuty sa možu, na ktery čas ze strany panskej pre odwrateny škody Assistentiu obsahnu.*“ ŠABY, f. PBS, k. 311–312, prenájom mlynov, jatiek, krčiem, hosp. domov, prievozu a rybolovu.

¹⁷ „*[...] prinducse ja nizy doloženy ku Izakovi Altman kupectvi Dreweneho Materialni s Csattze straniwa Cos mney Lodi sucich na Mlini y dokonali sme sa tak, že takove Lode by na Skodu budu csi na Osoch vyhnati.*“ ŠABY, f. PBS, k. 315–322, súdne záležitosti.

¹⁸ „*[...] we weci tejto Sl. Panska Stolicy lutujem a ponižene prosim, že bi tomže Juro Kotira takovi Oves y utrovky mne zaplatiti prinuteni bol. Wcsemž unižene prosicse zustawam. Slawnej Panskej Stolicy Werni poddani Juro Lariss z Csattze.*“ ŠABY, f. PBS, k. 315–322, súdne záležitosti.

¹⁹ SIVÁK, F.: *Právne dejiny Slovenska do roku 1918*. Bratislava 1999, s. 58.

Listinné záznamy z týchto udalostí dochované poväčšine v archívnych fondoch panstiev sú vďaka svojim podrobnostiam o bežnom živote obyvateľstva neoceniteľným zdrojom informácií k dejinám každodennosti v sledovanom období. Keďže sa účastníci súdnych konaní snažili čo najpodrobnejšie vysvetliť svoju situáciu a problém, ktorý chceli riešiť, popisujú neraz i mnohé reálie, ktoré by nebolo možné s odstupom tak rozsiahlej doby z iného zdroja získať. Prakticky teda tieto záznamy ponúkajú doslova exkurz do danej doby, sú zdrojom mnohých nových poznatkov o vtedajšom chode obcí, medziľudských vzťahoch, živote rozdielnych majetkových tried obyvateľstva, remeslách, vysvetľujú mnohé zabudnuté pojmy a aktivity, takže v konečnom dôsledku široko rozširujú poznatky o bežnom živote v 18. a 19. storočí.

V súvislosti s osvietenskými reformami a dobovým vývojom však možno rozdeliť tieto listinné materiály do dvoch častí. Zatiaľ čo v 18. storočí prevažujú záznamy o majetkových sporoch a drobných kriminálnych prečinoch, tak v 19. storočí významne pribúda sťažností a žalôb na úradníctvo panstva a žiadostí o zlepšenie sociálneho postavenia poddaných. Toto umožnilo prijatie zákonného článku dvadsať z roku 1802, na základe ktorého mohli poddaní predkladať svoje sťažnosti a žaloby práve v týchto záležitostiach.²⁰ Celkovo tak agenda súdu narástla do niekoľkonásobne väčšieho množstva oproti 18. storočiu.

V tejto súvislosti ešte treba doplniť, že ťažšie zločiny a kriminálne priestupky sa riešili na úrovni stoličnej sedrie v Trenčíne, avšak ešte občas sa tieto súdy uskutočnili aj v Bytči,²¹ kde bolo aj hlavné väzenie pre väzňov čakajúcich na rozsudky. Prechodné väzenia boli aj v Čadci²² a Tepličke nad Váhom.²³

Zo súdnych sporov

Poznáme dva druhy súdnych záznamov, ktoré nám poukazujú na život na Kysuciach v druhej polovici 18. storočia. Sú to jednak priamo súdne záznamy z daného obdobia a potom sú to záznamy zväčša z prvej polovice 19. storočia, ktoré sa svojou obsahovou formou vzťahujú na obdobie 18. storočia, teda poskytujú informácie o reáliách a živote v predchádzajúcom storočí. Napríklad pri snahe zdokladovať svoju genealogickú líniu vo veci majetkového sporu rodina Sutkovcov odkazovala na delenie majetku svojim dedom v roku 1766: „[...] *ponewač nas Dedo Juro Sutko Roku 1766 bol weswej starobe postaweni amaice dwoch chlapczech welmi malih atak nemohuce slawnemu panstwu a slawnej stolici Danek končit atak sobe umjenel swoju častku Role Urbarskej totisto zezarubka Skorwagowego dwanastu častku dobrowolne pustit beswsetkich penisi Ondrejowi Skorwaga abion čonatu častku prislucha jak slawnemu Panstwu tak aj Slawnej Stolici wsetke taskosti zbiwat a odpłacat apomojej smrti zeslibi zmojich sinoh čobolo adočlowečenstwa wirastu abiim ontu častku zozarupka dwanastu breswsetkeho prowa dobrowolne pustel.*“²⁴ Pri smrti rodiča o osudoch maloletých detí väčšinou rozhodovala obecná rada na čele s richtárom, ktorí deti zväčša zverili do rúk rodinne blízkej osoby, prípadne do rúk krstných rodičov. O majetok detí, ktorý takto de facto zostal bez vlastníka, sa mal tento „tutor“ postarať až do dospelosti detí, a tým ho potom vydať. Veľmi často sa však stávalo, že títo správ-

²⁰ ACSÁDY, I.: *Dejiny poddanstva v Uhorsku*. Bratislava 1955, s. 324.

²¹ „*Arendatorka pak panu Uradnikovy ktery bres wsetkey Angazitie aneb Svedectwa mna dal okowaty a do Arestu Bitsanskeho dosikowaty rozkazal!*“

²² „[...] *a nas obžalował my aj do Arestu Csatczanskeho sme wsadeny były [...]*.“ ŠABY, f. PBS, k. 315–322, súdne záležitosti.

²³ „*1836 jakotu bola P. Stolica jakotu boli ti harestanti steplice utrati snimi sa utrowelo 0,42.*“ ŠABY, f. PT, k. 16, inv. č. 59.

²⁴ ŠABY, f. PT, k 1, inv. č. 1–2.

covia sa len veľmi ťažko lúčili s ľahko nadobudnutým majetkom, činili rôzne obštrukcie, a tak väčšinou tieto spory nakoniec riešila súdna stolica. Majetkové pokonania a dohody potvrdené richtármi sa často používali aj ako podklad a dôkaz pri neskorších súdnych sporoch²⁵ (často však bývali aj falšované).²⁶

Ďalšími typickými spormi boli chotárne spory medzi jednotlivými obcami, ktorých hranice boli veľmi krehké a záviseli zväčša od hraničnej majetkovej držby ich obyvateľov. Často sa takto dostávali do konfrontácie i obce susediacich panstiev, čo potom prerastalo do územných sporov celých panstiev, ako napríklad v roku 1794 medzi panstvami Strečno a Teplička: „*Jakowy Kusz Hory a Pasjenku w Chotary Kubinskiem leżiczcy Roku 1794 Krz pokonany mezy Slawnimy Panstwy Kieżaczim a Zemenskim od Statka as po Csepcsove Ku Chotaru Kubinskemu jest pripojeni a od Zborowanow odnaty respective z Užitku jeho na buducsne do Koncza Tyže Zborovanczy skrz wihodene Chotarne Kopcze witworeny su ten a takowy predmenowany Kusz oddal a Guro Krakowanovy a Ondrejovy Kralikovy a jinim Spolecnikom na Pasjenku Ponewačs od jinich Spolecnikow z Welkej Racse Witworeny byly a tak ze swim Dobitkom sa kam prichilit nemaly a ponewačs sa jim len toliko na Pasjenek oddal tento Kusz zakazane maju tam nist na Virobisko Klcsovat jinacs stratili by aj Bastu aj zlatih dwaczat ktore ku tejto istote do cassi Panskej tu položily. Na čso sa jim do wole panskej tento List widawa any žadne do Csas Barany newistawuju dokut sa neuwidy či podla Sudu Panskej Stoliczy swe polesnocy zastawat budu. Obesztercza 30 bus 1795 Kebray Ferencz.*“²⁷ Pri riešení týchto sporov bola mobilita súdnej stolice veľmi prínosnou. Nakoľko išlo o rozsiahlejšie spory s väčšou účasťou svedkov, mohlo ich byť vďaka blízkosti konania stolice predvolaných viac, ako keby museli cestovať do Trenčína.

Susedské majetkové spory však samozrejme nevedli len obce a panstvá, ale prebiehali aj na najnižšej úrovni, keď sa spornými stránkami stávali poddaní susedia v záležitostiach susedských vzťahov, pozemkových sporov, prístupových ciest atď. Pekným príkladom je spor dvoch rodín v obci Nová Bystrica o majetok: „*Jednemu Každemu Komu Tato Wecs wedet prisluha na wedomje se dawa, že na predloženy skrz Pana naten čas Uradnika Hanlikovich Jozefa a Osadi Nova*

²⁵ „Niže podpisani znamo csinime timto nasim psanim obzlastne Komubi vedeti a znati prinalezelo, ze jakowi Djedo nas Mac Kristof recseni bidlil za sluzebnika panskeho nekdi w Osade nasej Tjerchowej, odtud wzati bil do Kiszucz, na Osadu Ocsadnicse recseno, odtud wzati bil na Csattu a tak s Csače nadobil sobe Ku uzivani Luku recseno Blaskowu, na ktorej bidlil a strwawal, spodil tam Sinuw dwoch Jana a Jakuba, maznucse trie Sinowe Kdospelemu rozumu, y ozenili sa, wmalem csase sa rozdeleli napoli stu arendu, splodiwse Jano Sinuw dwuch a Jakub troch teda Jakub widicse zebimu escse wiczej potreba bolo nadobil sobe arendu na Tjerchowej plajčsimu recseno, sam ze swojim nakladkom, a tak wirasnucse ti trja Jakubowi Sinowja az še pozenili y gazdowali, atak zadnemu sa ta arenda, newidela jeden druhemu sebe sa podbadzowali teda potom najmladsi brat Matej uminil sobe zeonto na csuzich Ludi nezanecha, y tak pobral sa s Kisucze na Tjerchowu, ale sweho na Blaskowej napusto nezanechal, jedini na csas, potemze Matejowi zade esče jest sin wlasni menem Matej, kteri tuze swoju csast, ktera naneho w Csassi pripada w sedesati zlatih idest f 60 Tiže penaze tu takim spusobom Matej zat najmladsi s Tjerchowej dal bol Jano Najstarsemu bratowi natak spusob ze Matej mal Sinuw, Jano ale zadneho Sina nemal, jedine cseri, zebi buducsim Csasom ta ziwnost na Matejowich Sinuw prisla, Matej a jeho Sinowe ninejsiho Csas popustamo swoju wlastnost aj tu po Janowi sesdesati zlatih bratankom nasim po Gyurowi Trefjem bratowi Nasledujicim Duzakom Janowi, Adamowi a ondrejowi, ktoru nje na vecsitos ale len dotud, zakil nasim Sinom alebo potomkom potrebna ta ziwnost budje. Nacso prelepsi stalost a jistotu toto psani Widawame pri menech zwich Križikem, ano aj z obecnou pecseti potwrzujeme wdome Richtarskem Roku 1789 dne 31 May Matej Ribarik x Jano Ribarik x Ondrej Csingel naten csas Richtar Terchowski, Štefan Repan Prisažni Ondrej Gyurcsik obecní SS.“ ŠABY, f. PBS, k. 315–322, súdne záležitosti.

²⁶ „Ucsinili fortil a fales temu Jarabicsowi Sinowja, ponewacs prisli knam stakimi spusobom z esu oni potomcsi strika meho wlasneho Gyura Sina Jakuboweho, ale oni nenisu Jakubowi potomcsi ale Janowi ja sem jim naten spusob Widal pismo roku zwis doloženého zetu to Gyurowi potomcsi ale su Janowi kteri sluja Jarabicsa ktore nezanechawame na Jarabicsowich potomkow, ale na Durajovsoch Nasledownikuw Gyurowich. Matej Ribar x, Jano Ribar x.“ ŠABY, f. PBS, k. 315–322, súdne záležitosti.

²⁷ ŠABY, f. PT, časť z fondu Iľešházi Trenčín, archívne nespracované.

Bistricza řečenej Richtara Martina Martiniska takowi ponos že bi na Role Beresowska recenej obsadnuti Sedlaci nižni Beresowci řečeny spolu swojim Rolnikom Jančulowcom w Zemjach pri wode a wrolam ležicjich ktere jim před patma Rokmi podla mjeri skrz Urad Dedinsky ucinenej Berešowci a rowne na místo tich zemi dwa krat tolko a nebo y wice Jancsulowja Wrchowich tak tehdi Stranki sobe winutit museli skrz prekopany Jarku a Kladeny Hati, tak welku skodu učinili, že Konečne bez nahradeny spolu Rolnici Jančulowja jmenowany obstawat bi neboli mohli a že pojedni stich že nižnich Beresowcow ne toliko Richtarowi a Uradnjim ale pritom y Panu hore menowanemu uradnikowi do neslušneho od poweda a mrskich slow nadawany y že bi se oni žádnéj Wrchnosti malo a nebo nist nebali do smeheho a widaskeho do wikrikuwanja popustit boli se opowáželi. Straniwa tehdi zemi to sa pripřitomnosti obidwoch stranek pritom Richtara osadi Nowej Bistricze a Panskeho Polesneho z Panom hore dočtenim Uradnikom uridelo abi se nebo Rola we wsetkej jak wnowaji tak aj we Wrchoch ležicich Zemjach y take Pasjenkoch na prawe poli podelela anebo jak by to preučinene merany koečne dopustit a wikonat se nemohlo abi Jančulowja ti zeme wrchowe, ktere před patma rokmi Beresowcom ze zeme wrowsy Ležie a skrz učinki Beresowcow skazene y wosiweč učinene su na spatek odberane a do Dochodku Jančulowskeho odewz-dane boli. Za neslusne pak reči a wikrikanje abi postiženy slušne moci Uradni jak Panskej tak aj Stoličnéj Wrchnosti trestan bit jako y postiženy Mihály Beress Zatkow do Arestu wložen bil a ponewacs z Arestu bez wedomja jednej y druhej Wrchnosti odejit sa opowážel jak pre odchod tak aj pre hore wiložene neslusne veci a wikrikany potrestany dwanastma palicami odsuden jest. Widal na Starej Bistriczi Dne 18. Aprila Roku 1788 Rasowsky Mihály W Stolici Trenčanskej Procesu Zilinskeho prawny Sluzny /L.S./:²⁸ Pôda bola v danej dobe na Kysuciach najdôležitejším majetkovým artiklom. Predstavovala jediný stabilný spôsob hospodárskeho zabezpečenia a vyživenia rodiny, čím sa stávala samozrejme aj najčastejším predmetom súdnych sporov.

Medzi ďalšie veľmi časté príčiny súdnych sporov patrili podvody pri obchodovaní, špekulácie a machinácie s obchodovaním. Veľmi často sa stávalo, že človek po vykonaní práce, prípadne poskytnutí určitej služby, nebýval spravodlivo vyplatený podľa pôvodnej dohody. A keďže veľká časť dohôd bola uzatváraná len v ústnej podobe, tak bolo priestoru na podvody naozaj dostatok. Navyše i pri opatrnejšom konaní a spisovaní dlžobných úpisov a kúpnych zmlúv sa priestor pre podvody a falošné obviňovanie vždy našiel. Jedinou spoľahlivejšou ochranou bolo asi len neobchodovať s ľuďmi so zlou povest'ou. Voči tomuto však neboli chránení obchodníci zo vzdialenejších oblastí: „*Slawna Sudna Stolica, Pani Pani patroni nam nejlaskavejsy! Kupujce od nas nižej ponižene žadajcich neboscsich Ondrej Jarabica obiwatel Svrzinovsky S. V. Statek, za kteri nam jistu Sumu penezi bol dlužen pozustalice na Csattzy obdržali sme. Zdruheho ale Kupectwa znowu ten že Ondrej Jarabicza mne Josefowi Bernad 157 fl Janowi Pradjenko 134 fl. A Martinowi Kriszka 73 fl. Dlužen pozustal o kteresto dlužobu nasu znowu sme se na Slaw. Panskej Stolici na Csattzi držanej hlasili, w kteri cas dostanuce uslovnu odpoved takovu, že najprvse penize na ktere jus Decisiu sme boli obdržali, že takovie wuplnosti Obsahneme, Na druhu ale zwis jmenowanu dlužobu, že kolkol sa Slovakom, tolko i nam Polakom na zlati vistači, že tolko dostanem. Mezitim ale, kdiš bi sa wsecky pozustale weci tohože Ondreja Jarabice Licitaneho predawat mali, wsecki tehda jeho dluhi sa spisali, ktereho Učinilo 1073 fl. Za weci ale stržene dostalo sa 825 fl. Atak nejkeri Areditorja, kteri ani na Slaw. Panskej Stolici sa nehlasili, ani prednami, ale ponas sve dluhi oznamili, nje len Capital, ale aj Interes obsahli Mi ale na 364 fl. Boli sme len toliko 10 fl. Na utrati nase od pana Uradnika Csattzanskeho obsahli za kterich 10 fl kdiž bi sme bolii pre ostatnje penize prisli jesscse Kapsi a zavden skas strhnut, atak potupne 10 fl. Prinavrattit prinuteni sme boli. Stehtehda pricsini prinuteni biwse znowu se ku Slaw.*

²⁸ ŠABY, f. PT, časť z fondu Ilešházi Trenčín, archívne nespracované.

*Sudnej Stolici utikat a ponižene prosit, žebi nas skrivadenich zastat a nejakí prostriedek učitin Milotive racsili Slaw. Kdiž Milostiwu pomoc Obscakavaje zustavame. Slawnej Sudnej Stolici Najponiženejsi Čitelya poz. Bernard Jano Predaenko a Martin Křižka z Polskej Riczirky.*²⁹

Mobilná súdna stolica riešila zväčša majetkové spory, ale stretávame sa v jej záznamoch i s riešením drobných trestných činov, zväčša krádeží, ktoré riešila s ľuďmi, ktorí neboli zatvorení vo väzení. Závažnejšie trestné činy, ako už bolo uvedené, sa riešili na úrovni stoličnej sedrie, aj keď v 18. storočí sa ešte niektoré menej závažné trestné činy súdili podľa všetkého aj v Bytči. Ako príklad uvediem trestný čin ublíženia na zdraví, keď cisársky vojak bodol nožom panského hajdúcha v panskej krčme v Turzovke. „*Biwše fatens w Krcsme W Nedelu w Nocy videl pry tancy vojaka z Hajduchom panskim do zvady soconja ano aj bitky se odezdavat tak že Hajduch Vojaka predepsaneho pod seba zhodit a zavlasý chiticse jeho tyahal, cso když Marek židak Turzovský videl, vojaka to jest Executora sveho za ruku pojmul a do komory svojej aby vadsa larma sa nestrhla jeho zavrel. Za ten ale csas predepsany židak Marek recseny do pivnicse pre pivo a trunek išjel, Nenazdavajicse sa žeby zviš doloženy vojak odtud se vislobodit a nejake vatse jaraždy robil wšak nics menej ale ten že vojak znovu jakim spusobom fatens nevy skomory vinducse hned do hajducha se odolal hovoricse jemu ty huncsut teba tvojej Matery precso ty mne do Luteranov Nadavaš zdališ nevyš rozkas Cisarský a Chitnuse jeho na zem zvalel Na ktorej zemi když by se Nalezite bily prikrocsicse Juro Jurančsik prisažny vojaka od Hajducha odtrhel a do domu Richtarovskeho dovjedel, kedy ale tu ze ranu Na Bruše jeho urobil prevelky krik a larmu fatens oznamit nemoze, jedine to že unho Nozik zakrvaveny když ho vizitiwuvaly Nalezel jest.*“³⁰ Naostatok treba dodať, že panský hajdúch Štefan Žilinčík útok prežil a dohodol sa na mimosúdnom finančnom odškodnení dvadsať zlatých v hotovosti, ktoré mu mal vojak Juraj Bussy vyplatiť.

Summary

Picture of Serf Life in Kysuce in the Mirror Entries of Mobile Judicial Authority Forum Vicecomitis in the Second Half of the 18th Century

Today's seemingly compact Kysuce region was a disparate area in the eighteenth century stretching over four feudal estates to which the local serfs felt a dutiful affiliation. For the inhabitants of Kysuce, the 18th century was a time of great change in seigniorial and communal administration in spite of the fact that they were still just adapting to life in an area to which they had come just a few decades earlier. The population structure was still being shaped in Kysuce at that time, and was influenced in a positive way by the reforms of the Enlightenment. The population moved away from its traditional Moravian Wallachian lifestyle towards an ordinary subservient way of life, with this process being governed and influenced by the gentry (the introduction of seigniorial sheepfolds, support for mountain cottager colonisation, land distribution). Forum vicecomitis was part of the rather complex juridical structure at the given time. To this day, it can be seen as a progressive way of resolving the minor judicial disputes of the population, villages and estates. In view of the fact that it was an itinerant judicial body, it became an institution to which the population turned frequently and with great pleasure (which paradoxically later resulted in an excessive bureaucratic burden being placed on this institution). With the passing of time, however, the records kept at these court proceedings represent an invaluable source of information on the everyday life of the time. They testify to many of the specific features of the life of this region in the past which would otherwise have remained unknown to us.

²⁹ ŠABY, f. PT, k. 16, inv. č. 59.

³⁰ ŠABY, f. PBS, k. 54–55, kriminálne procesy, dobrovoľné pokonania 1763–1848.